

Kurtán Zsuzsa

Miskolci Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék
OTKA Kutatócsoport

A jogi-közigazgatási szaknyelv rétegzettsége és a közérthetőség

<https://doi.org/10.48040/PL.2020.11>

A jogi-közigazgatási nyelvhasználat szinterein számos olyan beszédhelyzet létezik, amikor (1) laikusok közléseit kell újrafogalmazni a szakterület konvencióinak megfelelően, vagy ellenkező irányban, (2) magas absztrakciós szintű szakmai tartalommal rendelkező szövegeket kell közvetíteni a nyilvánosság, a laikusok számára. Ehhez alapvető a rétegzettségnek megfelelő nyelvhasználati jellemzők tudatosítása, valamint a szövegkezeléshez szükséges kompetenciák kialakítása és folyamatos fejlesztése. Nemzetközi kontextusban mindehhez ma már korpuszalapú elemzések eredményei nyújtanak alapot. A tanulmányban a Miskolc Jogi Korpusz Ítélet részkorpusza áll a középpontban, amelynek beszédhelyzetei komplex írott beszélt és beszélt írott szövegtípusokat foglalnak magukba. Minthogy a szövegek tagolása és a mondatok hosszúsága befolyásolja az érthetőséget, elsősorban az írásjelekre és a funkciószavakra, kötőszókra irányuló elemzéseim példáival mutatok rá olyan nyelvi jelenségekre, amelyeket célszerű figyelembe venni a kontextusok, a szövegek és a beszélők közötti interakciók, az értelmezéshez szükséges kompetenciák további tanulmányozásához.

Kulcsszavak: jogi szaknyelv, korpuszelemzés, összehasonlító műfajelemzés, regiszter jellemzők és érthetőség, szövegtérképezés

Bevezetés

Napjainkra jelentősen megnövekedett a tömegkommunikáció, az internet, a beszélt nyelv befolyása, és új nyelvhasználati szinterek jöttek létre. A társadalmi nyilvánosság kiszélesedésével megnőtték a jogi nyelvhasználat közérthetőségével kapcsolatos igények és elvárások. Magyarországon is megerősödtek azok a törekvések, amelyek a jogi nyelv közérthetővé tételére, különösen a közigazgatási joganyag nyelvi szempontból történő felülvizsgálatára irányulnak. A közszolgáltatások és az ügyfélorientáció felfogható jogalkalmazásként, így „a magyar közigazgatást, annak elméletét és gyakorlatát egyaránt a jog, illetve a jogtudományi megközelítés dominanciája jellemzi” (Gajduschek, 2012:42).

A közérthetőség szempontjából fordult a figyelmem a nyelvhasználat sajátosságaira a közigazgatás-tudományban is (Rixer, 2014:16; Bencze, 2016; Sárközy, 2016; Pátkai, 2017). A Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program a jogszabályok nyelvi egyszerűsítését tűzte ki célul. Ennek részeként „a KIM 2013-ban kidolgozta a jogszabályok nyelvi egyszerűsítésének az állampolgárok mindennapi életébe is átültethető gyakorlatát, melyben 26 jogszabály szövegét vizsgálták meg és egyszerűsítették az érintett szakterületek” (Rixer, 2014a:14). Az ítéletek közérthetőbbé tétele érdekében a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja egy Stíluskönyvet állított össze a bíráknak, amely útmutatóul szolgál a kúriai határozatok szerkesztéséhez (Orosz, 2014). A bíróságoknál 2017 a közérthetőség éve volt, képzések és konferenciák sora foglalkozott a világos, közérthető beszéd problematikájával (Bencze, 2016; Sárközy, 2016; Vinnai, 2017).

Előtérbe került a közérthetőség és szakszerűség kérdése, a szövegek egyszerűsítésének, illetve könnyítésének feladatai (Rixer, 2014b; Vinnai, 2017). Fontosnak tartjuk kiemelni:

„A közérthetőség szorgalmazása nem vezethet olyan fokú egyszerűsítéshez, ami a szakszöveget veszélyeztetné. (...) Arra kell inkább a figyelmet és az erőfeszítéseinket irányítani, hogy azonosítsuk azokat a területeket, amelyekkel a laikusok tipikusan találkozhatnak, és itt kell megtalálni azokat a szempontokat, eszközöket, melyek javíthatják az írott vagy szóban elhangzó jogi szövegek megértését.” (Vinnai, 2017:45).

Ez azt jelenti, hogy számba kell vennünk a valóságosnak megfelelő beszédhelyzeteket, a dinamikusan változó kontextusoknak megfelelő nyelvhasználatot, ami „a nyelvnek a beszélők által való működtetése: azaz valamely nyelvnek az igénybe vétele aktuális nyelvi kifejezési igények kielégítésére” (Kiss, 2008:262). Mindebben kiemelt jelentősége van annak, hogy a szaknyelvi regiszterek rétegzettségének vizsgálata és rendszerezése ma már együttesen alkalmazott szintaktikai, szemantikai és pragmatikai kritériumok alapján több dimenzióban folyik. Korpusznyelvészeti módszerekkel elemzik a szakszavak és egyéb nyelvi szintek szerkezetét, kapcsolódásait, szövegkörnyezetét, a szakmaiság szintjét, a háttértudás szerepét. Az értelmezhetőséget a (1) kontextusok, beszédhelyzetek, (2) az írott és beszélt szövegek, valamint (3) a felhasználók, a professzionális és laikus beszélők interakcióiban vizsgálhatjuk. Elkerülhetetlen annak árnyalt feltárása és tudatosítása, hogy milyen beszédhelyzetekben milyen tevékenységeket végeznek a résztvevők, és ezekhez milyen kompetenciákra van szükségük.

Ebben a tanulmányban bemutatjuk a magyar jogi nyelv átfogó leírásához létrehozott Miskolc Jogi Korpuszt, a nyelvészeti elemzések célját, módszereit, valamint az értelmezés, az érthetőség szempontjából kiemelhető főbb eredményeit. Saját korpusznyelvészeti elemzésünk példái alapján mutatunk rá az érthetőséget befolyásolható szövegjellemzőkre (hosszúság, tagoltság) az Ítélet részkorpusz középpontba állításával. Kiemeljük a központosítás (írásjelek használata) és a mellérendelés (funkciósavak, kötőszavak használata) sajátosságait. Célunk, hogy a közérthetőség érdekében alapot nyújtsunk a jogi nyelv rétegzettségének megfelelő szövegjellemzők, diskurzustevékenységek és az azokhoz szükséges kompetenciák további vizsgálatához.

A Miskolc Jogi Korpusz (MJK)

Annak a célkitűzésnek a megvalósításához, hogy leírjuk egy adott szaknyelv – jelen esetben a magyar jogi szaknyelv – jellemzőit, meg kell terveznünk a munka elméleti kereteit és kutatási feltételeit, a szövegtorpuszt, a nyelvhasználati minták feltárásának és leírásának módszereit, az eredmények értékelését, valamint a felszínre került nyelvhasználati jelenségek kezelésére vonatkozó javaslatok irányait.

A szaknyelvet regiszterként jellemző felfogás alapján lehet elemezni a jogi szaknyelv sajátosságait. Ennek értelmében az egyazon beszélő által különböző beszédhelyzetekben, különféle célokra használt változatokat regiszternek nevezzük, amely magában foglalja a beszédhelyzet formalitása alapján elkülönülő úgynevezett stílusváltozatokat is. A komplex nyelvhasználati jelenségek megragadása nyelvi és nyelven kívüli tényezők együttes figyelembevételével, többféle szakmai háttérrel rendelkező szakemberek módszeres, összehangolt kutatásával valósítható meg. A jogi kommunikációs szituáció beszédhelyzetei hierarchikus jellegűek, a résztvevők pozíciója és szerepei alapján túlnyomórészt tervezett nyelvhasználatot követelnek. Ebből következően a nyelven kívüli tényezők befolyásolják a nyelvi cselekvéseket. A jogi nyelvhasználatban jellemző az aszimmetrikus helyzetek sora, amelyek kiterjednek az intézményesült környezet résztvevőinek eltérő hatalmi szerepére, a nyelv értelmezésének különbségeire, a nyelvi egyeztetések láncolataira. Mindezeket a tényezőket össze kell kapcsolnunk a grammatikai elemzés adataival. A jogi szaknyelvi regiszter eltérő stílusrétegeinek kutatásától olyan eredmények várhatók, amelyek alapot teremtenek a valós kommunikációs folyamatok nyelvhasználati jellemzőinek tudatosítására és a tapasztalatszerzésre.

Egy szakterület jellemző nyelvhasználatának feltárására, a magyar jogi nyelv korpuszelemzésen alapuló átfogó leírására 2014–2018 között első

ízben vállalkozott jogász, nyelvész és informatikus szakértők együttműködésével a miskolci kutatócsoport (OTKA-112172 projekt). A megvalósítás korábban elvégzett kutatási eredményekre támaszkodott, azokat fejlesztette tovább. Magát a nyelvléíró kutatást is olyan folyamatnak tekintettük, amely – a személyes kommunikáció mellett – a közös honlapon is segíti a részkutatások során felhalmozódó tapasztalatok és az egyes dimenziókban felmerülő, nyelvhasználattal összefüggő problémák megosztását, figyelemmel kísérését és értékelését. A kutatás folyamata és az eredmények (Szabó – Vinnai, 2018) részletesen tanulmányozhatók a kutatási honlapon (<https://sites.google.com/site/otkamiskolc2015>).

A közös erőfeszítésekkel létrehozott Miskolc Jogi Korpusz (MJK) mintegy 2,4 millió szövegszót és 150 ezer mondatot tartalmaz a jellemző nyelvhasználat rétegzettségének megfelelően. A jogforrások és a működés (jogalkotás, jogalkalmazás) szövegei (törvények és egyéb más jogszabályok) mellett a korpuszba bekerültek bírósági ítéletek szövegei, továbbá olyan magyarázó szövegek, amelyek egyrészt jogszabályok miniszteri indokolásai, másrészt jogi egyetemen használt tankönyvek. A korpuszban szerepelnek internetes jogi fórumokról gyűjtött beszélgetések, hozzászólások, amelyekben jogi szakértők válaszolnak laikusok kérdéseire. Az írott szövegeken kívül beszélt szövegek átiratait is tartalmazza a korpusz, amelyek rendőrségi kihallgatások és bírósági tárgyalások hangfelvételei alapján készültek. A Miskolc Jogi Korpuszt a következő részkorpuszok alkotják:

- (1) Kódexjog (5 legjelentősebb anyagi- és eljárásjogi törvény)
- (2) Jogszabályok (további törvények, rendeletek)
- (3) Ítéletek (bírósági ítéletek)
- (4) Magyarázó szövegek (miniszteri indokolások, tankönyvek)
- (5) Jogi fórumok (internet)
- (6) Átiratok (rendőrségi kihallgatások, bírósági tárgyalások).

A teljes korpusz létrehozását és főbb adatait, nyelvi jellemzőit kutatótársunk ismerteti tanulmányában (Vincze, 2018), az elemzés részleteit az alábbiakban foglalja össze:

„A korpusz teljes szövegét automatikus elemzésnek vetettük alá a „magyarlanc” szoftver segítségével, továbbá morfológiai és függőségi (szintaktikai) elemzéssel láttuk el a mondatokat. Az elemzett szövegeken statisztikai vizsgálatokat végeztünk annak érdekében, hogy a különféle részkorpuszok nyelvi sajátosságait leírassuk mind az egyes részkorpuszok egymáshoz való viszonylatában, mind pedig a köznyelvvél való összevetésben. A köznyelvi összevetések alapjául a Szeged Korpusz szolgált.” (Vincze, 2018:35)

A nyelvészeti elemzés

A jogi nyelv leírásában első lépéseknek nevezhetők azok a tanulmányok, amelyekben a Miskolc Jogi Korpusz (MJK) teljes automatikus elemzéséből kiindulva, a jogi nyelv rétegzettségét figyelembe véve egyes nyelvi jelenségeket alaposabban is górcső alá vesszünk.

A részkorpuszok morfológiai és szintaktikai sajátosságait részletesen elemzi tanulmányában Vincze (2018). Szemantikai jellemzőket is bemutat, az érzelmek kifejezését. A magyar jogi nyelv szintaktikai jellemzőinek leírásához a további egyéni elemzések a következő területekre irányulnak: állítmányi szerkezetek (Dobos, 2018), alanyi szerkezetek (Balogh, 2018), mellérendelés (Kurtán, 2018a), alárendelés (Sajgál, 2018) és központosítás (Kurtán, 2018b) a magyar jogi nyelvben.

Valamennyi nyelvi jelenség bemutatásához a következő célokat tűztük ki, és az alábbi módszereket alkalmaztuk.

A nyelvi elemzés célja

- a nyelvi jelenség szintaktikai környezetének feltárása és leírása;
- a köznyelvi és a jogi nyelvhasználat eltérő sajátosságainak bemutatása;
- a jogi nyelv rétegzettségének megfelelő nyelvi jellemzők feltárása és leírása;
- a megértést befolyásolható nyelvi minták, jelenségek összegzése.

A nyelvi elemzés módszerei

- a függőségi (szintaktikai) és morfológiai elemzések adataiból kiindulva a nyelvi jelenség statisztikai adatai;
- a nyelvi jelenség gyakorisága a jogi részkorpuszokban és a köznyelvi korpuszban;
- a köznyelvinél magasabb arányban alkalmazott nyelvi elemek rendszerező bemutatása a jogi részkorpuszokban;
- nyelvi minták elemzése 100–100 mondat alapján valamennyi részkorpuszban (kiemelt szempont: az érthetőséget befolyásolható jelenségek).

Az érthetőséget befolyásoló tényezők

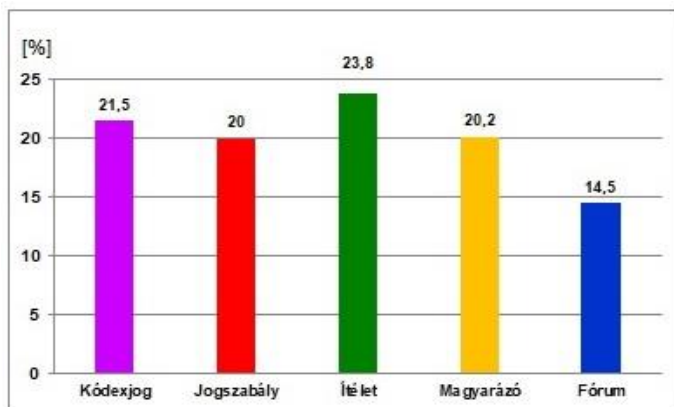
A pszicholingvisztikai szakirodalom (Pléh–Lukács, 2014) alapján az érthetőséget többféle tényező is befolyásolhatja, amelyek közül most a

mondathosszúság és a szövegtagolás jelenségeit emeljük ki a mellérendelés és a központosítás nyelvi jelenségeivel összefüggésben. Minél hosszabb egy mondat, annál nehezebb a feldolgozhatósága, és minél világosabb egy szöveg tagolása, annál könnyebb az érthetősége. A jogi nyelv korpuszelemzéseinek eredményei alapján megerősíthetjük, hogy ebben nagy szerepe van az írásjelek és különféle kötőszavak használatának.

Doménhasonlósági mérések felhasználásával a köznyelvhez való hasonlóság szempontjából Vincze (2018) rangsorolja a jogi részkorpuszokat a szöveg érthetőségét befolyásoló nyelvi jellemzők alapján. Az eredmények azt mutatják, hogy a legkönnyebben érthetőnek az átiratok és a fórumszövegek bizonyulnak, legnehezebbnek pedig az ítéletek és a magyarázó szövegek. Köztük helyezkednek el a jogszabályok és a kódexjog.

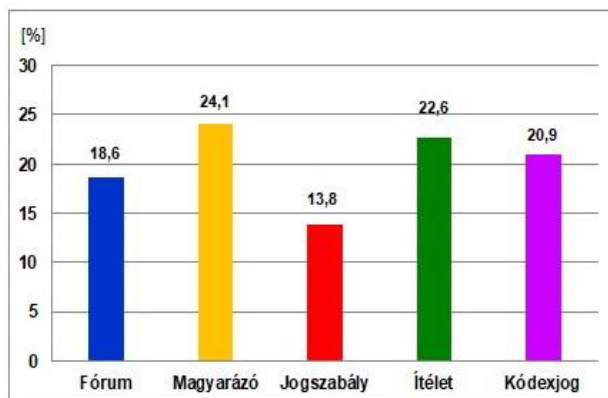
Ha közelebbről megnézzük a mondatok hosszúságára vonatkozó adatokat, az látható, hogy a köznyelvinél hosszabb mondatokat tartalmaznak a legnehezebben érthetőként jellemzett magyarázó szövegek és az ítéletek. Az írott jogi részkorpuszok között az ítéleteknél legmagasabb (23,8%) a mellérendelés aránya (1. ábra). Ennek valószínűsíthető oka a tényállás és a joghelyzet komplex folyamatainak leírása, majd összekapcsolása a jogkövetkezménnyel.

1. ábra. A mellérendelés aránya az írott jogi részkorpuszok között

A morfológiai elemzés alapján a mellérendelő viszonyt jelző kötőszavakat vettük számba (2. ábra). Az adatok azt mutatják, hogy a kötőszavak a jogi részkorpuszok között legmagasabb arányban a magyarázó szövegekben és az ítéletekben fordulnak elő.

2. ábra. A mellérendelő viszonyra utaló kötőszók aránya az írott jogi részkorpuszok között

Az ítélet összetettségének műfaji sajátosságait mutatja szerkezeti felépítése. Az első makroszerkezeti egység megállapítja a vádlott bűnösségét, majd a büntetés okát és következményét. Például: *A ... vádlott bűnös emberölés büntetnének kísérletében. Ezért őt a bíróság ... -ra ítéli.* Ezután következik az indokolás, amelynek szerkezeti egységei: I. A vád, II. Személyi rész, III. A bíróság által megállapított tényállás, IV. Bizonyítékok és értékelésük, V. A cselekmény jogi minősítése, VI. A büntetés kiszabása.

Az ítélet szövegeiben jellemző felsorolások, utalások és részletezések szorosan összefüggenek a kódexjog- és a jogszabály-szövegekkel. A jogkövetkezmény megállapításához és kifejtéséhez szükségesnek bizonyulnak a tartalmi-logikai kapcsolatokat széles változatosságban megjelenítő mellérendelések nyelvi megnyilvánulásai.

A rétegzettség nyelvi mintái és az érthetőség

A mellérendelésben alkalmazott kötőszavak változatosságára kigyűjtött adatok (1. táblázat) 78 féle, mellérendelést jelző kötőszó előfordulását mutatják a köznyelvi (SZK) korpuszban. Ehhez képest a jogi korpuszban nem látható ilyen nagy változatosság. Kivételt képez a fórum részkorpusz, ahol a mellérendelő kötőszók sokfélesége (87 féle kötőszó) még a köznyelvi korpuszt is jóval meghaladja. A fórum után az ítélet (66 féle kötőszó) és a magyarázat (61 féle kötőszó) részkorpusz mutatja a kötőszók nagy változatosságát; ez az érték alacsonyabb a jogszabályban (37 féle kötőszó), végül a legkisebb változatosságot a kódexjog mutatja (35 féle kötőszó). Az alkalmazott kötőszók változatossága azonban nem jelenti azt, hogy valamennyit nagy arányban használják. Kiemelten jelöltük azokat a kötőszókat, amelyek gyakorisága magasabb a jogi nyelvben, mint a köznyelvben.

1. táblázat. A leggyakrabban alkalmazott mellérendelő kötőszók gyakorisága a jogi részkorpuszokban és a köznyelvi korpuszban

Fórum		Magyarázó		Ítélet		Kódexjog		Jogszabály		SZK	
87 féle		61 féle		66 féle		35 féle		37 féle		78 féle	
közül a gyakorisági sorrend és %		közül a gyakorisági sorrend és %		közül a gyakorisági sorrend és %		közül a gyakorisági sorrend és %		közül a gyakorisági sorrend és %		közül a gyakorisági sorrend és %	
és	27,9	és	29,8	és	38,6	vagy	37,0	és	49,3	és	39,0
is	18,8	is	16,2	is	9,9	és	34,0	vagy	17,1	is	17,3
de	14,7	vagy	13,8	azonban	4,1	is	9,8	valamint	8,9	de	10,6
vagy	9,5	illetve	4,9	illetve	3,9	illetve	6,7	illetve	6,2	s	5,8
viszont	2,7	azonban	4,7	de	3,7	valamint	4,3	is	6,2	vagy	4,1
pedig	2,6	de	3,7	így	3,2	illetőleg	3,7	illetőleg	3,9	pedig	2,9
így	2,4	tehát	2,8	vagy	3,1	de	1,3	pedig	1,8	azonban	1,7
hanem	2,1	így	2,7	valamint	3,1			de	1,4	majd	1,6
illetve	2,0	hanem	2,3	ezért	2,6			majd	1,1	hanem	1,5

Az ítélet részkorpuszban a leggyakoribb kötőszavak: *és*, *is*, *azonban*, *illetve*, *de*, *így*, *vagy*, *valamint*, *ezért*. A jellemző kötőszók a jogi eljárás tartalmi-logikai kapcsolatait realizálják (kapcsolatos, választó, ellentétes, következtető-utótagú viszony). A mellérendelő viszonyt nem a kötőszó létesíti, minthogy a lehetőségek már benne rejlenek a koordinált tagok tartalmában, viszont a kötőszavak teszik explicitté a kapcsolat jellegét.

Az ítéletek hosszú, többszörösen összetett mondataiban valamennyi tagmondat lehet azonos szinten. Előfordulhat, hogy az első tagmondat mellérendelő viszonyban áll a másodikkal, a második pedig a harmadikkal (1. példa). Ilyenkor a befogadónak a hosszúsággal kell megküzdenie. A kötőszavak azonban nem minden esetben nyújtanak segítséget. Az „és” kötőszó (hasonlóképpen az „illetve” kötőszó) a laza kapcsolatban álló tagmondatok között többféle funkciót is betölthet.

A tartalmi-logikai viszony hangsúlyának változásától függően a 2. példamondatban a második tagmondatban szereplő esemény az elsőnek

eredményeként, következményeként is értelmezhető egy adott beszédhelyzetben (a centrális pozícióban lévő „és” kötőszó után az „így” betoldásával). Ugyanezzel a mondattal egy másik jelenséget is bemutatathatunk. A köznyelvben a tagmondatok általában felcserélhetők egymással, a jogi nyelvben azonban a felcserélhetőség jellemzően a szemantikai viszonyok megváltozásával jár (2. példa).

Befolyásolhatja az értelmezést és a befogadó számára nagyobb erőfeszítést igényelnek az olyan mondatok, ahol a tagmondatok kapcsolata hierarchikus (vagy részben hierarchikus). Például (3. példa) két tagmondat állhat egymással mellérendelő viszonyban, és egyiküknek alá van rendelve egy tagmondat mint mellékmondat.

1. példa

Mindezen fölös intézkedés azonban nyilvánvalóan nem lehetett kihatással az ítélet megalapozottságára, hiszen a tanú az ügy érdemében vallomást tett, s azt a törvényszék mérlegelési körébe vonta.

2. példa

Az elsőfokú bíróság által hibátlanul értékelt bizonyítékok zárt logikai láncot alkotnak, és (így) kétséget kizáróan bizonyítják a tényállásban foglaltakat.

3. példa

Az ítéletábra az elsőfokú ítélettel megállapított tényállást alapvetően helyesnek találta, ám arra az álláspontra helyezkedett, hogy az indoklás 11. oldal (6) bekezdés utolsó mondatában a sértett cselekmény előtti egészségügyi jellemzését is indokolt a tényállás részének tekinteni.

Kötőszavak nélkül is állhatnak egymással mellérendelő viszonyban nyelvi elemek. Ilyenkor a koordinált viszonyban lévő tagok között kapcsolóelemként például írásjelek szerepelnek. Érthetőségi problémát okozhat, ha olyan hosszú mondatokat alkalmaznak pontokkal jelölt felsorolásokban, ahol nem egyforma részletek, nem párhuzamos szerkesztésű tételek jelennek meg.

Bár jelentőségét általában alábecsüljük, a központosítás nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az írott nyelvet koherens módon értelmezzük azáltal, hogy mutatja a szöveg szerkezetének és a nyelvtani viszonyoknak az elrendeződését. Fontos figyelemirányító és értelmező szerepet tölt be a mondathatárok jelölésével, a tagmondatok elkülönítésével és a bekezdéseket s egyéb szövegegységeket, helyeket jelző utalásokkal. A központosítás segíti az értelmezőt a prozódia, a hanglejtés értelmezésében, például a kérdések, az idézetek, a közbevetések, a nyomatékosítás és az érzelmi hangsúlyok

jelölésével. Az ítélet felolvasása például a jogi nyelvre jellemző olyan beszélt írott szöveg, amelynek központosítása hozzájárul a jelentések hangsúlyozásához, az értelmezhetőséghez. A felolvasott szöveg a ténymegállapítás, valamint a joghelyzet megállapítása során többszörösen átváltott szövegek beszélt és írott változatain alapul (kihallgatás, jegyzőkönyv, törvények, jogszabályok, a tárgyalás szövegei).

A központosítás kiegészíti a nyelvtani viszonyok jelentéseinek értelmezését azáltal, hogy olyan szemantikai összefüggésekre is rávilágít, amelyek közvetlenül nem ábrázolódnak a szintaktikai szerkezetekben. Példa erre a kettőspont és a pontosvessző alkalmazása, amely hozzájárulhat ahhoz, hogy a szöveg retorikai szerkezetének értelmezése során többletjelentéshez jusson a befogadó. A központosítás olyan dimenzióját nyújtja a szöveg értelmezőjének, amely csak az írásbeli szövegekre jellemző, és beszédben nem is jeleníthető meg.

Az értelmezhetőséget, a *mellérendeléseket* tartalmazó jogi szövegek megértését a nyelvi rendszerhez és a társadalmi összefüggésekhez köthető jelenségek befolyásolják. A nyelvi rendszerhez köthető jelenségeket a következő jellemzőkkel foglalhatjuk össze:

- a hosszúság és a kötőszó jelölésének összefüggései;
- a kötőszavak szórendi pozícióinak változatossága, felcserélhetősége;
- a mellérendelő viszony kötőszó nélkül is megvalósulhat, például írásjelek alkalmazásával;
- az írásjelek és a kötőszók többféle funkciót is betölthetnek a mellérendelésekben;
- a nyelvi elemek közötti logikai relációk nem tűnnek ki egyértelműen.

A nyelvi rendszer keretén kívül az értelmezést és a megértést befolyásoló tényező például:

- a regiszterek keveredése (jog és egyéb szakterületek);
- a formalitás, a tervezettség és a szakmaiság szintjének a keveredése;
- a részkorpuszokra jellemző műfajok nyelvének keveredése (a kódexjog nyelve bekerül a jogszabályokba, az ítéletekbe, végső soron megjelenik a fórumbeszélgetésekben is).

Összegzés

A jogi nyelvhasználatról többféle megközelítésben számos diskurzus folyik, azonban a magyar jogi nyelv mint szaknyelv rendszeres és módszeres leírására eddig még nem került sor. E hiány pótlására vállalkozott

interdiszciplináris összefogással kutatócsoportunk. Létrejött a 2,4 millió szövegszót tartalmazó Miskolc Jogi Korpusz, amelynek alapján a jogi nyelv rétegzettségének jellemzői korpusznyelvészeti módszerekkel kimutathatók, és valós nyelvhasználati adatokkal támaszthatók alá többirányú hipotézisek és következtetések.

A szintaktikai leíráshoz öt nyelvi jelenséget választottunk ki (alanyi és állítmányi szerkezetek, mellé- és alárendelés, központosítás), amelyekre statisztikai és korpusznyelvészeti módszerekkel nyert adatok és nyelvi minták alapján számszerűsíthető megállapításokat tettünk. Vizsgáltuk az egyes nyelvi jelenségek szintaktikai környezetét és értékeltük a nyelvi minták jellemző eltéréseit a jogi részkorpuszokban a szövegtípusok, műfajok alapján egymással való összevetésben, valamint a köznyelvtől való elhatárolás (a Szeged Korpusz) alapján. A kiválasztott nyelvi jelenségek szintaktikai vizsgálata eredményeképpen kiemeltük, hogy milyen tényezők befolyásolhatják az értelmezést, okozhatnak nehézséget a megértésben.

A mellérendelés és a központosítás nyelvi jelenségei az érthetőséget befolyásolható – a nyelvi rendszeren belüli és annak keretein kívüli – tényezőkre mutatnak rá. A jogi nyelvhasználatban a professzionális és a laikus beszélők szempontjából egyaránt jelentősége van a hosszúság és a kötőszó jelölése közti összefüggéseknek, minthogy az érthetőséget befolyásolhatja a mellérendelt elemek hosszúsága, valamint a kötőszó jelölése vagy annak hiánya.

A jogi korpusz és a szintaktikai elemzések alapot nyújtanak a jogi nyelv rétegzettségének megfelelő részkorpuszok szövegjellemzőinek (például a szöveg megjelenítése, hosszúsága, telítettsége, szakmaiságának szintje) összehasonlítható tanulmányozásához. Az érthetőséget befolyásoló jelenségek további feltárásához azonban további tényezők figyelembevételére is szükség van. Ezek a (professzionális és laikus) nyelvhasználók, valamint a beszédshándékok érdekében végzett nyelvi tevékenységeik jellemzői. A jogi nyelvhasználat beszédhelyzeteiben e három tényező, azaz a nyelvhasználói jellemzők, a szövegek és a tevékenységek interakcióinak együttes feltérképezése elengedhetetlen az értelmezéshez, a közérthetőséghez szükséges kompetenciák megállapítása és fejlesztése céljából.

Hivatkozások

- Balogh, D. (2018): Alanyi szerkezetek a magyar jogi nyelvben. In: Szabó, M. – Vinnai, E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc. 71–94
- Bencze, L. (sorozatszerk.) (2016): *Jogalkotás érthetően – A pontos fogalmazás művészete. (Clear Writing)*. Magyar Nyelvstratégiai Intézet: Budapest.
- Dobos, Cs. (2018): Állítmányi szerkezetek a magyar jogi nyelvben. In: Szabó, M. – Vinnai,

- E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc. 37–69
- Gajduschek, Gy. (2012): A magyar közigazgatás és közigazgatás-tudomány jogias jellegéről. *Politikatudományi Szemle* 21/4. 29–49
- Kiss, J. (2008): A nyelvi változás – kutatói dilemmák. *Magyar Nyelv* 104/3. 257–274
- Kurtán, Zs. (2018a): Mellérendelés a magyar jogi nyelvben. In: Szabó, M. – Vinnai, E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc. 95–122
- Kurtán, Zs. (2018b): Központozás a magyar jogi nyelvben. In: Szabó, M. – Vinnai, E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc. 153–179
- Pátkai, N. (2017): A közérthető jogalkotásról – Az általános közigazgatási rendtartás nyelvezete. *Magyar Jogi Nyelv* 1/1. 21–27
- Pléh, Cs. – Lukács, Á. (szerk.) (2014): *Pszicholingvisztika*. Akadémiai Kiadó: Budapest. DOI: <https://doi.org/10.1556/9789630594998>
- Rixer, Á. (2014a): A magyar nyelv és magyar jogi műnyelv megújulása. *Glossa Iuridica* 1/1. 9–15
- Rixer, Á. (2014b): *Egyszerűsítés a közigazgatásban*. Nemzeti Közszerzői Egyetem Vezető- és Továbbképzési Intézet: Budapest
- Sajgál, M. (2018): Alárendelés a magyar jogi nyelvben. In: Szabó, M. – Vinnai, E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc. 123–151
- Sárközy, T. (2016): Civiljogi kodifikáció és a nyelv. In: Bencze L. (sorozatszerk.) (2016): *Jogalkotás érthetően – A pontos fogalmazás művészete. (Clear Writing)*. Magyar Nyelvstratégiai Intézet: Budapest. 108–114
- Szabó, M. – Vinnai, E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc
- Vincze, V. (2018): A Miskolc Jogi Korpusz nyelvi jellemzői. In: Szabó, M. – Vinnai, E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc. 9–36
- Vinnai, E. (2017): Harc a szavakért – Közérthetőség a jogban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 12/1. 42–53